

Δημήτρη Παυλόπουλου

**Νικόλαος Χέλμης (Φλεβάρης):
Ένας Ανδριώτης Αρβανίτης αυτοδίδακτος γλύπτης
εμφιλοχωρεί στο πλαίσιο του 20ού αιώνα**

Η άγνωστη Άνδρος: Ιστορία και πολιτισμός

Ζόργκος, Οικισμός Αιγαία, 24 Αυγούστου 2012

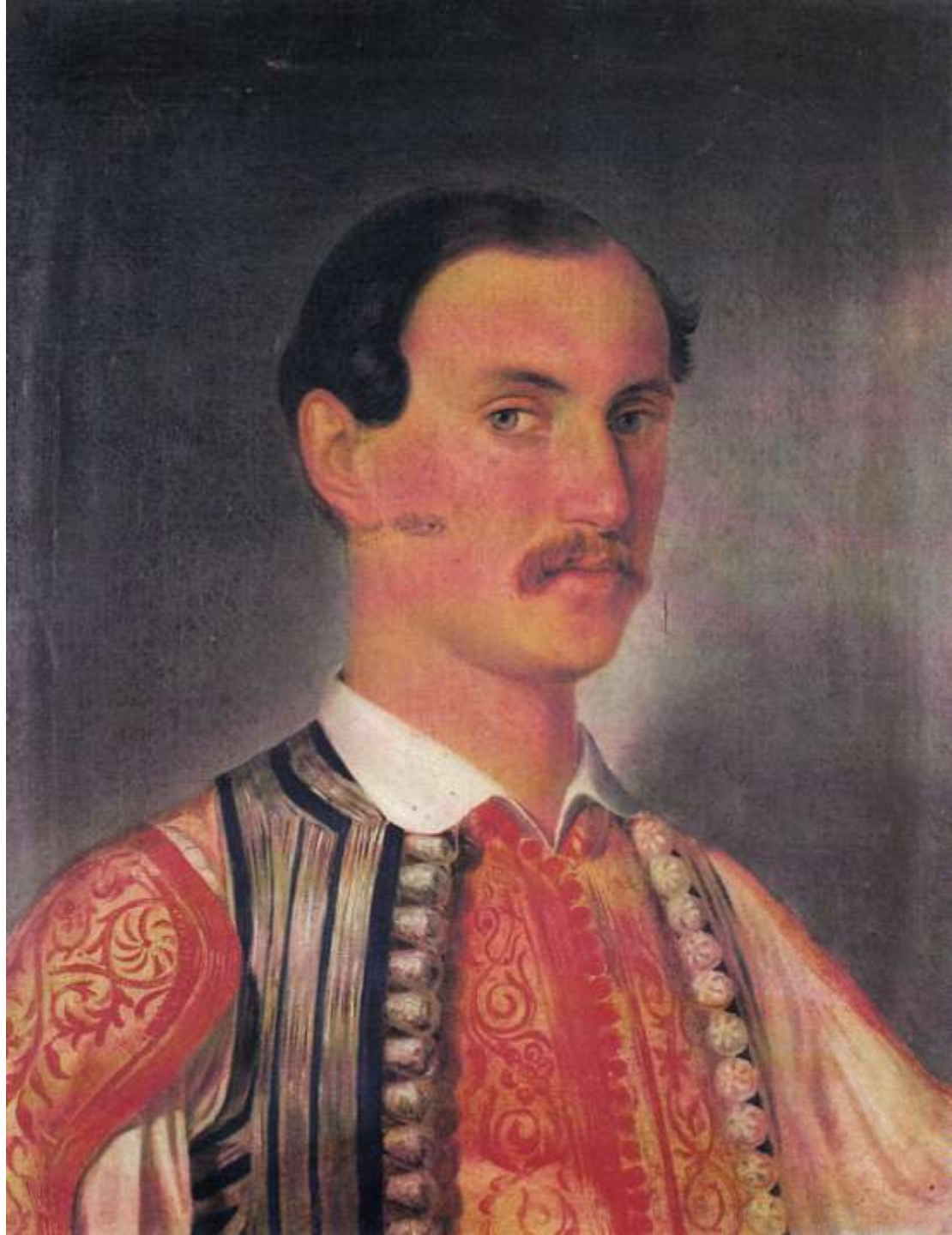

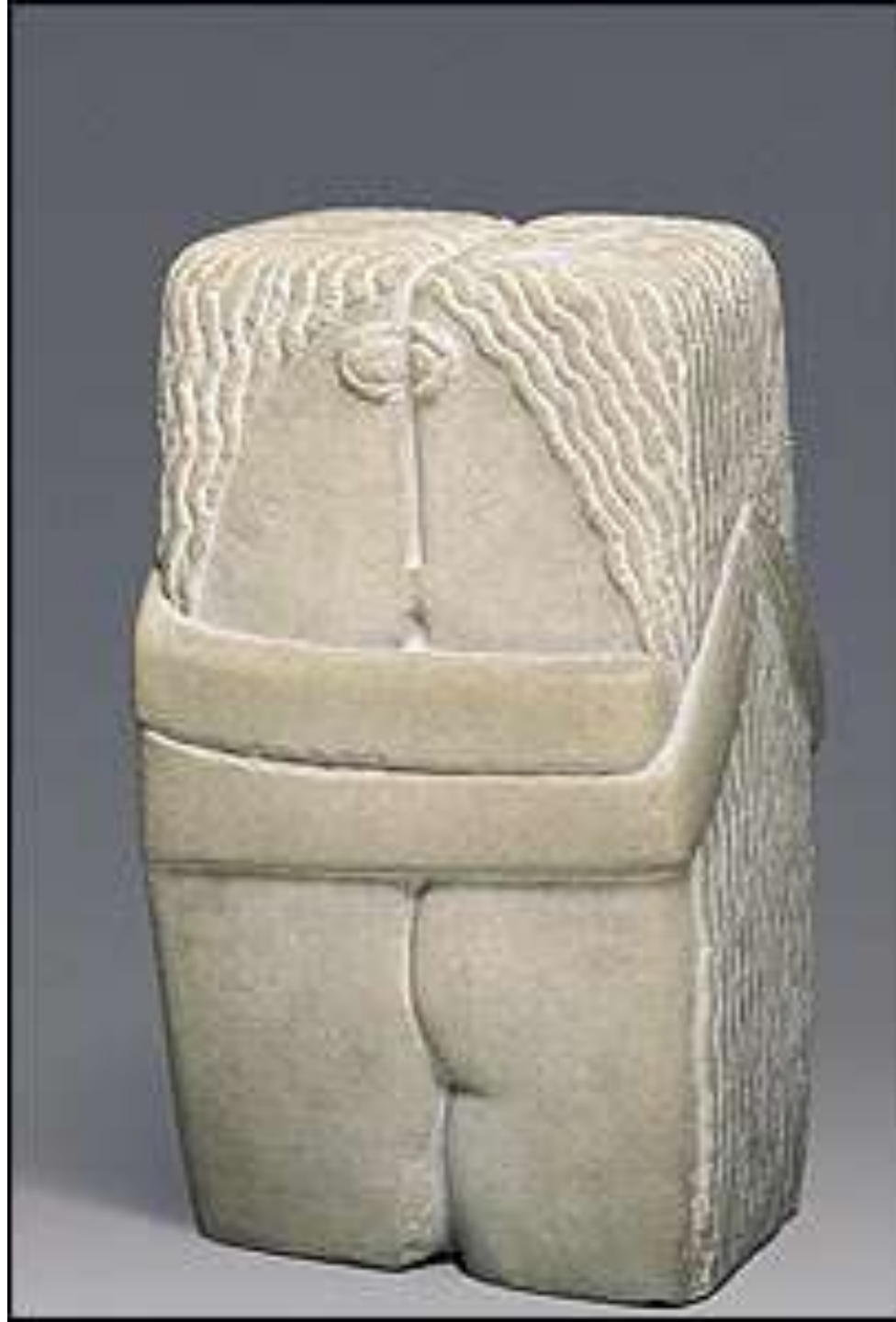

ΠΑΛΙΑ ΚΟΡΗΝΑ
ΑΕΤΛΟΝ ΤΕΧΝΗΣ
1929

ΣΤΗ ΤΗΣ ΟΔΟΥ
ΕΡΙΠΟΔΩΝ
α.ρ. 32

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΕΛΜΗΣ (ΦΛΕΒΑΡΗΣ)

ΕΝΑΣ ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΔΑΚΤΟΣ ΓΛΥΠΤΗΣ

ΕΜΦΙΛΟΧΩΡΕΙ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Θα μου επιτρέψετε έναν προσωπικό, πιο συναισθηματικό τόνο. Θα ήθελα να αφιερώσω τη μικρή αυτή ανακοίνωσή μου στη μνήμη του παθιασμένου μελετητή της ανδριώτικης ιστορίας, πολυγράφου διευθυντή της Καϊρείου Βιβλιοθήκης Άνδρου Δημήτριου Ι. Πολέμη (1932-2005).¹ Νέος ιστορικός της τέχνης τη δεκαετία του 1990, με μόνο εχέγγυο τη διδακτορική διατριβή μου για τον γλύπτη Μιχάλη Τόμπρο, χάρη στην επιμονή και στις κάθε είδους εκ μέρους του αείμνηστου Πολέμη διευκολύνσεις για τη συγκέντρωση ενός όντως δυσπρόσιτου υλικού, ανέλαβα να ολοκληρώσω τη μελέτη του σημαντικού μεσαιωνοδίφη και ιστορικού της Άνδρου, αντεπιπέλλοντος μέλους από το 1929 της Ακαδημίας Αθηνών, Δημήτριου Π. Πασχάλη (1865-1944), συμπληρώνοντας και προσθέτοντας υλικό στον χειρόγραφο φάκελο 188 του Αρχείου του, με στοιχεία και βιβλιογραφικές ενδείξεις για Ανδριώτες ποιητές και καλλιτέχνες, το οποίο είχε περιέλθει στην Καϊρειο Βιβλιοθήκη Άνδρου.² Το βιβλίο, με τον τίτλο *Ανδριοί Καλλιτέχναι*, εκδόθηκε το 1996 από την Καϊρειο Βιβλιοθήκη Άνδρου, ενταγμένο στη σειρά του περιοδικού της *Ανδριακά Χρονικά* ως εικοστός πέμπτος τόμος του. Πρόσθετος λόγος για την αφιέρωση της ανακοίνωσής μου στον Πολέμη είναι ότι για να την καταστρώσω άντλησα στοιχεία και από δικά του, τεκμηριωμένα, κείμενα.

Στο πλαίσιο της προσπάθειας για συμπληρώσεις και προσθήκες στο χειρόγραφο του Πασχάλη που είχα αναδεχτεί, ο Πολέμης, σε κάποιαν από

---

¹ Καπετάνιος και Λόγιος. Μελέτες στη μνήμη του Δημήτρη Ι. Πολέμη. *Captain and Scholar. Papers in memory of Demetrios I. Polemis*, Άνδρος 2009.

² Δημήτριου Ι. Πολέμη, «Τα εν Άνδρω αρχεία», περ. *Πέταλον*. Συλλογή ιστορικού υλικού περί της νήσου Άνδρου, τχ. 3, Άνδρος 1982, σ. 8, 17.

τις συζητήσεις/αφηγήσεις του, μου ανέφερε την ύπαρξη ενός Αρβανίτη μυλωνά, που, μένοντας στο Βαρίδι και δουλεύοντας τον νερόμυλό του,³ λάξευε κάπως άτεχνες, κατά την άποψη του Πολέμη, μορφές πάνω σε σχιστολιθικές μυλόπετρες. Το όνομα αυτού, Νικόλαος και το επώνυμο Χέλμης στα αρβανίτικα —Φαρμάκης στα ελληνικά! Προσφέρθηκε, μάλιστα, ο ίδιος ο Πολέμης, ένα πρωινό, να με πάει στο χωριό, όπου ζούσε και απόγονος του γλύπτη, να δω τα έργα του. Έτσι, με το αυτοκίνητό του, βρεθήκαμε, Αύγουστο του 1995, στο σπίτι του δισέγγονου του Νικόλαου Χέλμη, Θεόδωρου. Στην αυλή του δέσποζαν τρεις πέτρινες μορφές του Χέλμη —δύο ανδρικές και το κεφάλι ζώου—, ενώ στο εσωτερικό του υπήρχαν ξυλόγλυπτα έπιπλα του ίδιου. Μέλη της οικογένειάς του, παρόντα σήμερα εδώ, με πληροφόρησαν για την ανακάλυψη και άλλων γλυπτών του Νικόλαου Χέλμη, από το 1883, στο σπίτι του: είχε δουλέψει φουρούσι σε μπαλκόνι του. Εκτός όμως από την πρόσκαιρη κατοικία του, είχε στήσει ακόμα έναν παράξενο περιστεριώνα με στοιχεία πλαστικά στη στέγη του και είχε επιμεληθεί τον οικογενειακό τάφο του στο νεκροταφείο του χωριού —εκεί υψωνόταν, πάλι από πέτρα, ανθρωπίνη μορφή και φανάρι, με χρονολογία το 1898. (Να επικροτήσω εδώ την επιτυχημένη σύνθεση του προγράμματος του τριήμερου συμποσίου μας, με την εικόνα γλυπτού του.)

Ας σημειωθεί ότι το ίδιο επώνυμο —Χέλμης— φέρουν οι: 1. Μιχάλης, Δημήτρης, από τον Άγιο Νικόλαο Μέσης, και Νικολός Χέλμης, από την Παναγία Κούμουλου, στους Μένητες, οι οποίοι απογράφονται το 1721 σε φορολογικό κατάστιχο⁴ 2. Δημήτριος, δημογέρον του Λιβαδίου, ο οποίος,

---

³ Στην Άνδρο έχουν καταγραφεί παραπάνω από 170 νερόμυλοι, οι οποίοι άλλωστε έδωσαν και το αρχαίο όνομα του νησιού (Υδρούσα). Βλ. Στέφανου Νομικού - Γιώργου Νομικού, «Φρουσαίοι: Ο οικισμός των νερόμυλων του Αμόλοχου», *Εύανδρος. Τόμος εις μνήμην Δημητρίου Ι. Πολέμη*, Άνδρος 2009, σ. 311· Στέφανου Νομικού, «Οι νερόμυλοι της Άνδρου», περ. *Αγκυρα*, τ. 1, 2001.

⁴ Δημήτριου Ι. Πολέμη, «Περί τα φορολογικά της Άνδρου κατά το έτος 1721», περ. *Πέταλον*, ό.π., τχ. 6, Άνδρος 1995, σ. 136, 137, 142, 202.

σε απογραφή του 1846, φέρεται το 1826 να συνάπτει προικοσύμφωνο⁵ και να υπογράψει ναυλοσύμφωνο για μεταφορά στρατευμάτων κατά την Επανάσταση του 1821.⁶ 3. Δημήτριος, δεκαετής το 1836 —άρα γεννημένος το 1826— τρόφιμος του Ορφανοτροφείου της Άνδρου και μαθητής του Θεόφιλου Καΐρη⁷ 4. Ο εικαστικός της Άνδρου, λίγο μεγαλύτερος του Νικόλαου Χέλμη στην ηλικία, Περικλής Δημήτριου Τζίνη Χέλμης, από τον Αμόλοχο, ο οποίος σπούδασε ζωγραφική στο Βασιλικό Πολυτεχνείο της Αθήνας, ενώ εργάστηκε και έζησε στην πρωτεύουσα, φιλοτεχνώντας κατά παραγγελία αρκετές ακαδημαϊκές ρεαλιστικές προσωπογραφίες με Ανδριώτες και με ξένους που φορούν ενδυμασίες τοπικές (Χιώτες, Ηπειρώτες, Αραχοβίτες, Αθηναίες, Υδραίες), καθώς και δύο αφηγηματικές ιστορικές σκηνές (*Ο βασιλεύς Γεώργιος έφιππος εις την Ιεράν Οδόν κατά τα πρώτα έτη της βασιλείας του, Η εν Μανιακείω της Πυλείας μάχη καθ' ην ο Γρηγόριος Παπαφλέσσας, ηρωικώς μαχόμενος, έπεσεν ως νέος Λεωνίδας την 19 Μαΐου 1825*). Τα γνωστά έως σήμερα έργα του, δεκαεπτά τον αριθμό, βρίσκονται ένδεκα στη Συλλογή του Ιδρύματος Ευριπίδη Κουτλίδη (στην Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου), ένα στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, ένα στο Μουσείο Μπενάκη, δύο σε ιδιωτικές συλλογές Ανδριωτών, ένα έχει καεί και ένα λανθάνει.

Επιπλέον, ο ιδιότυπος λόγιος του Μεσοπολέμου Νίκος Βέλμος μνημονεύει στο καυστικό περιοδικό του *Φραγκέλιο* τη δεκαετία του 1920 την ύπαρξη παλιού, ίσως Ανδριώτη, μαρμαρογλύπτη, του Μίμη Χέλμη, ο οποίος διατηρούσε τότε, μαζί με τη σύζυγό του, την ταβέρνα «Το Κιούπι» —να υποθέσω το πρώην μαρμαρογλυφείο του;— στη γέφυρα του Ιλισού,

---

⁵ Του ίδιου, «Από τα απολεσθέντα αρχεία της Άνδρου», περ. *Πέταλον*, ό.π., τχ. 2, Άνδρος 1980, σ. 85.

⁶ Του ίδιου, «Σημειώματα», περ. *Πέταλον*, ό.π., τχ. 3, σ. 236.

⁷ Του ίδιου, «Περί τους μαθητάς του Καΐρη», ό.π., τχ. 4 (*Καϊρικά σύμμεικτα επί τη διακοσιετηρίδι της γεννήσεως του Θεοφίλου Καΐρη, 1784-1984*), Άνδρος 1984, σ. 155, 157.

κοντά στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών.⁸ Εξάλλου σχέδια με κάρβουνο αρχαίων, βυζαντινών και νεότερων κτηρίων της Αθήνας, που έγιναν το 1929 από άλλον, συνεπώνυμον Ανδριώτη(;), τον Κώστα Χέλμη, για την έκθεση «Παλιά Αθήνα» στο Άσυλον Τέχνης —το σπίτι στην οδό Ναυάρχου Νικοδήμου 21, στην Πλάκα, που ο Βέλμος το κατοικούσε και το μετέτρεψε το 1928 σε αίθουσα εκθέσεων— συμπεριέλαβε ο φίλος και συνεργάτης του Στρατής Δούκα στο ομότιτλο λεύκωμα με όνομα συγγραφέα εκείνο του Βέλμου, μετά τον θάνατό του, το 1931, λεύκωμα το οποίο ανατυπώθηκε από τις Εκδόσεις Κάκτος το 2002.⁹ Κάτι, τέλος, που δεν έχει αξιολογηθεί επαρκώς στη βιβλιογραφία της νεοελληνικής τέχνης είναι πως ο Βέλμος έδωσε τη δυνατότητα στον Αναστάσιο Δρίβα, λεπταίσθητο ποιητή, πεζογράφο και τεχνοκρίτη του Μεσοπολέμου το 1927 να γράψει στο *Φραγκέλιο* για σχέδια του δεκαπεντάχρονου Θανάση Καλαντζόπουλου, κάπελα στην ταβέρνα «Το Χάνι» της οδού Αρμοδίου 10, εισάγοντας τότε, προκειμένου να χαρακτηρίσει τον ζωγράφο που δεν είχε πάρει ακαδημαϊκή/σχολική εκπαίδευση, και τον όρο «ασπούδαχτος», μεταφρασμένον πιθανόν από τη γερμανική γλώσσα («Laienmaler»). Το 1928 ο Βέλμος προχώρησε διαισθητικά και στην οργάνωση της πρώτης, για τη χώρα μας, έκθεσης «Ασπούδαχτων Καλλιτεχνών» στο Άσυλον Τέχνης.¹⁰ Μοιραία, οι ασπούδαχτοι καλλιτέχνες έχουν το κοινό να ασκούν άλλο βιοποριστικό επάγγελμα.

Πριν προχωρήσω στην καλλιτεχνική δημιουργία του Νικόλαου Χέλμη, θεωρώ απαραίτητα ορισμένα βιογραφικά στοιχεία του, όσα μου έδωσε ο δισέγγονός του. Πρέπει να γεννήθηκε στον Αμόλοχο, το πιο παλιό

---

⁸ Νίκου Λογοθέτη, *Νίκος Βέλμος (1890-1930)*, Αθήνα 2011, σ. 46.

⁹ Νίκου Βέλμου, *Παλιά Αθήνα*, Αθήνα 2002, σ. 149 εικ. 157-158, 150 εικ. 159, 153 εικ. 163, 154 εικ. 165, 155 εικ. 166, 159 εικ. 173, 160 εικ. 175, 161 εικ. 177, 162 εικ. 178, 163 εικ. 180, 164 εικ. 181-182, 165 εικ. 183-184, 169 εικ. 191, 170 εικ. 192, 171 εικ. 193-194, 173 εικ. 197, 175 εικ. 200, 177 εικ. 202-203, 179 εικ. 205, 180 εικ. 206, 181 εικ. 207-208, 182 εικ. 209-210, 183 εικ. 211, 186 εικ. 216, 187 εικ. 217-218, 188 εικ. 219, 190 εικ. 222, 191 εικ. 223, 192 εικ. 224, 194 εικ. 226, 195 εικ. 226-227, 196 εικ. 229-230, 197 εικ. 231-232, 202.

¹⁰ Νίκου Λογοθέτη, *ό.π.*, σ. 192-193.

αρβανιτοχώρι της Άνδρου, όπως έχει χαρακτηριστεί,¹¹ γύρω στο 1840. Ήταν γνωστός με το παρατσούκλι Φλεβάρης. Η έφεσή του στη γλυπτική βρήκε το επιθυμητό διέξοδο όταν ανακάλυψε ένα ξύλινο ακρόπρωρο, το οποίο αποφάσισε να μιμηθεί σε άλλο υλικό που γνώριζε καλά λόγω και της δουλειάς του, την πέτρα. Με ίδιο ονοματεπώνυμο πάντως (Νικόλαος Ι. Χέλμης) εμφανίζεται Ανδριώτης ναύτης σε υδραίικα καράβια ναυμάχων του Αγώνα.¹² Ο Νικόλαος Χέλμης έφυγε από τη ζωή στο Βαρίδι το 1916.

Ας ανοίξω εδώ μικρή παρένθεση, που θα ερμηνεύσει κάπως, από άλλη παράμετρο, την ενασχόληση του Χέλμη με τη γλυπτική. Το νότιο μέρος της Άνδρου, απέναντι από το βόρειο της Τήνου, με το οποίο κρατούσε κάθε λογής επαφές, είχε παράδοση στη μαρμαρογλυπτική. Αρκετοί Τηνιακοί μαρμαρογλύπτες βρέθηκαν με τις οικογένειές τους στην Άνδρο. Σύμφωνα με τους εκλογικούς καταλόγους του δήμου Κορθίου των δύο πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα, μέλη των οικογενειών Ραμούνδου¹³ από τον Μουσκιώνα και το Αμονακλειού —οι Ιωάννης, Σταύρος, Γεώργιος, Κωνσταντίνος, Σταμάτιος, Γεώργιος, Σταύρος, Αλέξανδρος, Σταμάτιος, Κωνσταντίνος, Ανδρέας, Γεώργιος,¹⁴— και Τόμπρου από το Κόρθι —οι Αριστείδης, Θεόδωρος, Δημήτριος, Μιχαήλ—,¹⁵ οι τηνιακής καταγωγής αδελφοί Ιωάννης, Αριστείδης και Δημήτριος Κοτζαμάνης¹⁶ από το Κόρθι, ο Αντώνιος Μπεϊλής από το Ρογό, δούλεψαν στην Άνδρο, στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις.

Στα έργα του που έχουν σωθεί ο Νικόλαος Χέλμης παραμένει λιτός αλλά καίριος. Συλλαμβάνει τους όγκους και τις αναλογίες των μορφών χωρίς να ενδιαφέρεται για τις ανατομικές λεπτομέρειες ή για το φύλο

---

¹¹ Στέφανου Νομικού - Γιώργου Νομικού, *ό.π.*, σ. 309.

¹² Δημήτριου Ι. Πολέμη, *Τα ιστιοφόρα της Άνδρου*, Άνδρος 1991, σ. 31.

¹³ Δημήτριου Π. Πασχάλη, *Ανδριοί Καλλιτέχναι*, Συμπληρώσεις - Προσθήκες Δημήτρη Παυλόπουλου, Άνδρος 1996, σ. 110 [= *Ανδριακά Χρονικά*, τ. 25].

¹⁴ *Ο.π.*, σ. 129-131.

¹⁵ *Ο.π.*, σ. 112, 127.

¹⁶ *Ο.π.*, σ. 25, 69-70, 117-118.

τους —το καπέλο δηλώνει το άρρεν. Η χαλαρή κάμψη των χεριών στους αγκώνες της πιο δουλεμένης από τις δύο όρθιες μορφές του, αυτής του νεκροταφείου, υποδηλώνει και την αγωνία του Χέλμη να αντιμετωπίσει φυσιολογικά την ακαμψία της καθετότητας στο σώμα, ενώ η θέση πάνω από την κοιλιά της μορφής αντανακλά και μιαν αίσθηση ευαρέσκειάς της.

Γίνεται κάπως, με τον τρόπο του, ο απομονωμένος στο απρόσιτο βάθος ενός ελληνικού νησιού μυλωνάς Χέλμης φορέας της πρωτογένειας γλυπτών δημιουργών της Πολυνησίας, της Νέας Ζηλανδίας και της Αφρικής, οι οποίοι ενέπνευσαν καλλιτέχνες του Κυβισμού και του Ντανταϊσμού στην ευρωπαϊκή εικαστική σκηνή του 20ού αιώνα. Οι εικαστικές τέχνες των πρωτόγονων λαών της Αφρικής, της Ασίας και της Ωκεανίας είχαν έρθει και γνωστοποιηθεί στην Ευρώπη με τα ταξίδια των καλλιτεχνών από το τέλος του 19ου αιώνα. Έπρεπε όμως να μπει ο 20ός αιώνας για να ανοίξουν οι Ευρωπαίοι καλλιτέχνες τα μάτια τους προς εξευρωπαϊκούς πολιτισμικούς ορίζοντες. Άρχισαν συχνότερα να επισκέπτονται τα εθνολογικά μουσεία και να συλλέγουν έργα που έφταναν κατά κύματα στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Η επίδραση της νέγρικης τέχνης για την αναπαρθένευση του βλέμματος στην ευρωπαϊκή ζωγραφική της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα είναι εμφανής από το 1906-7, στις εμβληματικές του φαινομένου *Δεσποινίδες της Αβινιόν*, στα «κορίτσια» οίκου ανοχής σε περιοχή της Βαρκελώνης, που ζωγράφισε ο Pablo Picasso. Οι Γερμανοί εξπρεσιονιστές του Βερολίνου και της Δρέσδης επηρεάζονται από την τέχνη των πρωτογόνων σε έργα τους μετά το 1911. Δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί πως πάριση προς τη γλυπτική του Χέλμη στέκεται η γλυπτική του Ρουμάνου ξυλουργού και λιθοδόμου Constantin Brâncuși, με άξονες τον απόλυτο σεβασμό προς τη φύση του υλικού του και την οιονεί ιερή σημασία της μορφής, ιδιαίτερα στο έργο του *Το φιλί*, του 1908, γλυπτό που κοσμεί τον τάφο της πατριώτισσας και φίλης του,

οπαδού του αναρχισμού Tania Rachevskaja στο παρισινό νεκροταφείο του Montparnasse, ενώ στοιχίζεται δίπλα στις *Δεσποινίδες της Αβινιόν*.

Δεν κάνει ο Νικόλαος Χέλμης συνειδητά, εμπρόθετα, αφαιρετική τέχνη, ούτε δημιουργεί τα γλυπτά του μετέχοντας στον πολιτισμό των επικοινωνιών, για να θυμηθούμε και τον Umberto Eco. Οι μορφές του δεν εγκαταβιούν στην ιστορική και εθνική συνείδηση του τόπου του. Έχει έντονα προσωπικό ύφος, όπως οι απλοϊκοί, ναϊφ δημιουργοί· δεν κινείται στην κοινωνική ή στην κοινοτική συλλογικότητα, όπως οι λαϊκοί καλλιτέχνες. Τις πηγές της έμπνευσής του μόνο να τις υποθέσουμε είμαστε σε θέση: αρχικά είναι το ακρόπρωρο που είδε και του αποτυπώθηκε έντονα· έπειτα η φύση, οι εικόνες που απαντούσε γύρω του και προσπαθούσε να τις διασώσει· ύστερα η οπτική μνήμη που παίζει τα παιχνίδια της, είτε με εικόνες τυπωμένες ή ζωγραφισμένες είτε με ζωντανούς ανθρώπους. Εξ επαγγέλματος συναναστρεφόταν κόσμο. Οι νερόμυλοι ήταν τόποι συχνών συναντήσεων, περισσότερο Κυριακές και αργίες. Ειδικότερα στο απλωμένο κατά μήκος του ποταμιού του Βαριδιού, ρημαγμένο δυστυχώς μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο χωριό Φρουσαίοι—το όνομά του προέρχεται από το επώνυμο του Αμόλοχου Φρούσης, που φαίνεται ότι αφετηρία του είναι παρατσούκλι κλάδου της από το χωριό αυτό καταγόμενης οικογένειας Χέλμη— αφθονούσαν τέτοιοι νερόμυλοι.¹⁷ Η παιδαγωγός και συγγραφέας Ευφροσύνη Κ. Λόντου Δημητρακοπούλου, στο διήγημά της «Ο Μυλωνάς ο Πέτρος», βασίζεται στην παράδοση για τους νερόμυλους των Φρουσαίων.¹⁸ Και ο σύγχρονος του Χέλμη, Ηπειρώτης ποιητής και πεζογράφος Κώστας Κρυστάλλης γράφει για τους πελάτες του νερόμυλου του Σιούλα Παπαηλία στον Άραχθο, κοντά στο

---

¹⁷ Δημήτριου Ι. Πολέμη, «Παρατηρήσεις εις το τοπωνυμικόν της Ανδρου. Συμβολή τρίτη», περ. *Πέταλον*, ό.π., τχ. 5, Άνδρος 1990, σ. 185.

¹⁸ Ευφροσύνης Κ. Λόντου Δημητρακοπούλου, *Απαντα*, τ. Α': *Τα Λογοτεχνικά: Διηγήματα - Ποιήματα - Κοινωνικά Υποθήκαι*, Αθήνα 1956, σ. 66-69 (αναδημ.: *Ανδριώτικο Ημερολόγιο* 1956, σ. 32-34).

γερό πέτρινο γεφύρι του Παπαστάθη, πάνω από το σημερινό χωριό Ανατολική Ιωαννίνων, και είναι σαν να περιγράφει τον ανθρώπινο περίγυρο του Χέλμη στον μύλο του, το «συνεντευκτήριον», όπως το αποκαλεί, για τον κοινωνικό ιστό της εκάστοτε ευρύτερης περιοχής γύρω από ένα χωριό ή και τους συνοικισμούς του: «Βλέπει, λοιπόν, ο διαβάτης γυναίκας και νεάνιδας εκ των διαφόρων πέριξ χωρίων νεθούσας με την ηλακάτην εμπεπηγμένην εις τα μάλλινα ενδύματά των παρά την αριστεράν μασχάλην, συνομιλούσας ησύχως και γνωριζομένας ήδη το πρώτον διά φιλοφρόνων μειδιαμάτων, ενώ οι άνδρες, εγνωρισμένοι επί το πλείστον από καιρού, επιδίδονται εις φωνασκίας και σοβαράς συζητήσεις περί διαφόρων μεθόδων της γεωργίας και κτηνοτροφίας και περί διαφόρων κοινοτικών ή ατομικών θεμάτων».¹⁹ Για τα ξυλόγλυπτα του Χέλμη πρότυπα θα ήταν πολλαπλές ξυλόγλυπτες συνθέσεις με διάφορες παραστάσεις που αφθονούσαν στις εκκλησιές της Άνδρου.²⁰

Θα μπορούσε επομένως κανείς να ισχυριστεί ότι ο ασπούδαχτος Νικόλαος Χέλμης αντιμετωπίζει τη γλυπτική με δύο έννοιες, ενδεχομένως και συμπληρωματικές μεταξύ τους: αφενός ως ενέργεια ανακουφιστική για τον εαυτό του, για τη μοναξιά του, και αφετέρου ως αποτρεπτική, όπως έκαναν και οι άγνωστοι ομότεχνοί του, οι γλύπτες των πέτρινων γιγάντων, των Μοάι, στο νησί του Πάσχα. Λαξεύει τις τυποποιημένες ανθρώπινες μορφές του αξιοπρεπείς και αυτάρκεις, ευχαριστημένες από τον εαυτό τους, κατακόρυφες και μετωπικές, αφαιρετικές και συνεπώς νεωτερικές, αλλά θέλει και να ξορκίσει το επερχόμενο κακό, τη συμφορά που φοβάται, τον αναπόφευκτο θάνατο, όπως έκαναν οι πρωτόγονοι λαοί. Τις στήνει πάντοτε ψηλά, σε στήλη ή σε βάθρο για να φυλάσσουν και να προστατεύουν τον χώρο στον οποίον εντάσσονται, την πρόσκαιρη ή και

---

¹⁹ Παναγιώτη Ι. Καμηλάκη, «Άλεθε, μύλε μ', άλεθε...», εφ. *Η Καθημερινή* (Επτά Ημέρες), 15 Οκτωβρίου 2000.

²⁰ Δημήτριου Ι. Πολέμη, *Τα ιστιοφόρα της Άνδρου*, ό.π., σ. 21.

την αιώνια κατοικία τους. Μοιάζει λοιπόν σαν να υπενθυμίζει το δίστιχο του Οδυσσέα Ελύτη από το τέλος του τρίτου μέρους των *Παθών* στο *Άξιον Εστί*: «Την οργή των νεκρών να φοβάστε / και των βράχων τ' αγάλματα!».

Δημήτρης Παυλόπουλος